

Periodisk evaluering av bachelor- og masterprogrammene i Samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo

Hans Petter Jakobsen, student, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO

Hans Kjetil Lysgård, Universitetet i Agder

Bjørn Stensaker, Institutt for Pedagogikk, UiO (administrator)

Oslo, 3. september 2014

Introduksjon

Samfunnsvitenskapelig fakultet (SV) ved Universitetet i Oslo (UiO) har oppnevnt følgende komite til å forestå den periodiske evalueringen av bachelor og masterprogrammene ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi høsten 2014: masterstudent Hans Petter Jakobsen (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO), professor Hans Kjetil Lynggård (Universitetet i Agder), og professor Bjørn Stensaker (Institutt for Pedagogikk, UiO), som også ble utnevnt til komiteens administrator. En periodisk evaluering er en del av kvalitetssystemet ved UiO, og er en prosess som i hovedsak er innrettet for å gjøre en helhetlig vurdering av programmene, der utviklingsaspektet står sentralt. Mandatet understreker imidlertid at evalueringen bør munne ut i anbefalinger om programmenes videreføring, endring eller nedleggelse.

I forkant av evalueringen hadde de ulike studieprogrammene utarbeidet en selvevaluering som ga komiteen sentral bakgrunnsinformasjon om studieprogrammene, deres innretning og resultater. Komiteen hadde den 25. august møter med programledere, studiekonsulenter, lærere og studenter ved nevnte studieprogrammer, og har i tillegg hatt tilgang til ulike tilleggsinformasjon, herunder ulike evalueringsrapporter, tilsynsrapporter og ulike kvantitative data. Komiteens synspunkter og anbefalinger er basert på dette datagrunnlaget og interne drøftinger i komiteen. Komiteen står samlet bak synspunktene og anbefalingene i denne rapporten.

I mandatet for komiteen er det eksplisitt bedt om at den periodiske evalueringen bør være relativt kortfattet og eksplisitt, og komiteen har forhold seg til dette i utformingen av rapporten. For mer utfyllende beskrivelser av programmene viser vi derfor til selvevalueringen som er skrevet. For oversiktens skyld har imidlertid komiteen valgt å sammenstille en del kvantitative data om programmene som en innledning både til vurderingene av det enkelte program, og som et utgangspunkt for mer sammenlignende vurderinger av programmene og deres profil. Rapporten er derfor strukturert i tre deler der vi først beskriver programmene og deres utvikling ut fra en del nøkkeldata før vi går mer i dybden på det enkelte program. Evalueringen avsluttes med noen overordnede refleksjoner og anbefalinger knyttet til utfordringer studiene i Samfunnsgeografi står overfor mer generelt.

Sentrale kjennetegn ved bachelor og masterprogrammene i Samfunnsgeografi

Selvevalueringene og intervjuene med programledere, lærere og studenter ved bachelor og masterstudiene ved Samfunnsgeografi (SG) har gitt komiteen inntrykk av et fagmiljø som har et sterkt engasjement og et tydelig eierskap til studieprogrammene og deres videre utvikling. Programmene i Samfunnsgeografi har vært gjennom betydelige endringsprosesser de seneste årene, ikke minst ved at man har jobbet bevisst med å formulere gode læringsmål for programmene og de ulike emnene, samt iverksette tiltak for å styre undervisningen og læringen i henhold til disse. Dette arbeidet er ikke slutført, og de ulike programmene synes å være inne i en kontinuerlig utviklingsprosess som vitner om et fagmiljø som er engasjert i faget og i de utdanningstilbud instituttet har i samfunnsgeografi. Rapporter fra tilsynssensor indikerer at faglige standarder er høye og at fagmiljøet er bevisst disse.

Fagmiljøet ved samfunnsgeografi er en del av Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, og de rapporterer også om at samarbeidet med sosiologidelen av miljøet er styrket de seneste årene. Nye fellesemner er utviklet og man kan se flere forbindelseslinjer både i forskning og i utdanning. Denne

utviklingen er utvilsomt en styrke for et relativt lite, og til dels sårbart fagmiljø innen samfunnsgeografi. Samfunnsgeografi er også kjennetegnet av stor fleksibilitet i organiseringen av studieprogrammene, ikke minst på masternivå der man både har en engelskspråklig master i tillegg til en norskspråklig master med valgfrihet om man vil skrive en 30 eller 60 studiepoeng masteroppgave. En viktig kilde til disse endringene er ikke minst at man har sett at samfunnsgeografi som fag er i endring – både ved at dagens studenter har andre kjennetegn og andre faglige interesser enn tidligere. Sentrale nøkkeltall indikerer både styrker og svakheter ved programmene og behovet for å målrette innsatsen ytterligere på enkelte områder (se tabell 1):

Tabell 1: Noen sentrale nøkkeltall og resultatindikatorer for bachelor og masterprogrammene i samfunnsgeografi ved UiO.

	Bachelorprogrammet (50 studieplasser)	Masterprogrammene (23 studieplasser)
Antall søkere (1. prioritet, 2009 – 2011 – 2013)	115 - 83 - 75	65 – 76 – 99
Poenggrenser opptak (2009 - 2011 - 2013) (1.gangsvitnemål)	51,8 – 52,5 – 48,6	63 – 63,2 – 63
Studiepoengproduksjon (2009 – 2011 - 2013)	40,7 - 45,4 – 45,7	43,7 – 38,2 – 53,7
Antall kandidater uteksaminert (2009 – 2011 - 2013)	20 – 43 - 18	31 – 19 – 30

(Tallene i tabellen er innhentet administrativt og er ikke kvalitetssikret av evalueringskomiteen. Tabellen bør derfor leses med varsomhet). Her bør det ikke minst bemerkes at tall innhentet fra DBH ikke er helt i overenstemmelse med en del tall oppgitt i selvevalueringsrapporten. I tabellen er data for det engelskspråklige og det norskspråklige programmet slått sammen.

Opptaksrammene på bachelor og masterstudiene er på henholdsvis 50 og 23 plasser (noe variasjon over den tidsperiode som er angitt i tabellen). Tabell 1 gir indikasjoner om at bachelorprogrammet i samfunnsgeografi har hatt en nedgang i søkning de siste fem årene. Samtidig viser de siste tallene fra opptaket i år en økning i antall søkere til 91, noe som tyder viser at tidligere års nedgang kanskje er i ferd med å snu. På masterprogrammene er søkningen god, og til dels økende – også fra personer utenfor bachelorstudiet i samfunnsgeografi. Poenggrensen ved opptak til masterstudiene er stabil, mens den har gått noe ned på bachelorstudiet. I forhold til at antall søkere har gått opp i 2014, kan imidlertid poenggrensene også ha endret seg. Generelt synes studiepoengproduksjonen og antallet uteksaminerte kandidater å indikere at samfunnsgeografi sliter med mange av de samme problemene som en del andre samfunnsfag, nemlig at gjennomføringstiden er noe lang. Frafall, ikke minst i starten av bachelorstudiet (2.semester) rapporteres også å være et problem.

I selvevalueringsrapporten tyder karakterstatistikk på at godt faglig nivå og stabilitet i karaktergivning over tid, der masterstudenter synes å gjøre det noe bedre enn bachelorstudenter. Strykprosentene ved begge studier er generelt lave noe som kan tyde på motiverte studenter – selv om lav strykprosent også kan ha andre årsaker.

Bachelorprogrammet i samfunnsgeografi

Bachelorprogrammet ved SG er ikke så forskjellig fra andre bachelorprogrammer på SV-fakultetet. Man vektlegger metodetrening relativt tidlig i studieløpet, sammen med ex.phil./ex.fac., og løpet avsluttes med en bacheloroppgave i tredje studieår. Studiet har imidlertid også en ganske stor valgfrihet med en rekke ulike emner som studentene kan velge i fra 2 – 6 semester. Valgfriheten er likevel noe styrt på 3000 nivå ved at studentene må fordype seg i ett av tre teoriemner. Ettersom valgmuligheten kommer relativt tidlig i studiet vil komiteen fremheve viktigheten av at det gjøres en god introduksjon til fagets historiske utvikling av tematisk og metodisk bredde og dybde. Utvekslingsmuligheter internt ved UiO sikres ved at det er lagt inn muligheter for å ta 40 grupper underveis.

I samtaler med bachelorstudentene fremkom det at informasjonen om studiet synes å være god, og at nettsidene oppleves som informative. Dette synes viktig i og med at en del bachelorstudenter synes å havne på dette studiet mer «tilfeldig». Komiteen er kjent med at man ved SG vurderer å lage tydeligere «løp» for studentene ut fra hvilke emner de da bør kombinere. Dette er et viktig arbeid, ikke minst ut fra at studentene kanskje ikke er godt kjent med SG fra før, og har mindre kjennskap til hvilke yrker og jobbrelevans studiet gir. Komiteen ble også fortalt at det er startet en innsats for å tydeliggjøre faget samfunnsgeografi ved videregående skoler i Oslo/Akershus, slik at studiemulighetene gjøres mer synlige for fremtidige søkere. Dette er uten tvil et positivt tiltak.

Mange studenter understreker at de er positivt overrasket over faget, og at motivasjonen er relativt høy blant bachelorstudenter til å gå videre til masterstudier. Kullfølelsen synes å være sterk, ikke minst ut fra at fadderordningene er mer kollektivt lagt opp, og der alle blir kjent med alle. Komiteen er også kjent med at studentene organiserer egne aktiviteter, herunder både mer arbeidslivsrelaterede møter til mer sosialfaglige sammenkomster som hytteturer og lignende. En slik aktiv studentgruppe er uten tvil et aktivum for hele fagmiljøet.

I selvevalueringsrapporten argumenteres det for at man har iverksatt flere endringsprosesser på bachelorstudiet de senere årene. Innføring av et nytt emne på 1. semester «Å skrive samfunnsgeografisk» er et eksempel på dette. Hensikten her synes både ha vært å øke skrivetreningen for studenter generelt, men også å eliminere dobbeltarbeid mellom ulike emner hvor skriving er sentralt. Selv om dette synes å være et meget fornuftig tiltak, så opplever studentene at dette emnet fremdeles kan utvikles. Formålet og koplingene til andre emner kan i så måte være en mulighet. I samtaler med bachelorstudentene fremkom det eksempelvis at mange bachelorstudenter ser at studiet i samfunnsgeografi i Oslo er noe annerledes enn ved andre læresteder i Norge, og at de ønsker å lære mer om dette. Her kan det være muligheter for at skrivetreningens kurset eventuelt kan koples sterkere til faghistorien mer generelt, slik at studentene ikke behøver å vente til eventuelle masterstudier før man får en mer systematisk introduksjon til faghistorien. Siden emnet kun er for programstudenter, kan det være naturlig at emnet også inneholder en introduksjon til faghistorien.

Andre muligheter er å kople skrivekurset tettere til metodeundervisningen, der skrivetreningen kan koples til ulike problemstillinger innen kvalitativ metode. Generelt synes mange av bachelorstudentene å vektlegge ulike redskapsfag ganske sterkt, og metodekunnskaper vil kunne være viktig i den forbindelse.

Generelt synes bachelorstudiet å være godt gjennomtenkt både i kurstilbud, undervisnings- og eksamensformer. Dette synes å være et resultat av flere sammenvirkende forhold: for det første er fagmiljøet ved SG relativt lite og det eksisterer en sterk følelse av ansvar hos lærerne når det gjelder å ta ansvar for undervisningen. Historisk synes belastningen når det gjelder undervisning å ha vært høy, men i de siste årene opplever miljøet en bedre balanse når det gjelder bemanningen knyttet til undervisning. For det andre synes man i fagmiljøet å jobbe tett sammen i ulike emner. Det er ikke uvanlig å ha to eller flere vitenskapelig ansatte inne i ulike emner, og dette kan bidra til at forståelsen av emnene og sammenhengene mellom dem styrkes. For det tredje synes fagmiljøet og studieprogramledelsen å ha jobbet bevisst med å utvikle gode læringsmål for studiet og de ulike emnene, der fagmiljøet har deltatt aktivt i prosessen.

Både lærere og studenter uttrykker at man har et godt sosialt og faglig miljø på programmet. Studentene oppleves som engasjerte og som noen som tar initiativ. Samtidig påpeker lærerne at de faglige interessene til studentene er noe endret. Interessen for bygeografi har styrket seg veldig de seneste årene. Det er trolig flere årsaker til slike svingninger i faglige interesser, men man skal ikke se bort fra at fremtidige jobbmuligheter kan være en viktig årsak. Dette kan være en sentral faktor å ta hensyn til i det videre utviklingsarbeidet på bachelorprogrammet. Inkludering av GIS som nytt emne i bachelorprogrammet synes å være et grep som har slått positivt ut i så henseende, og som studentene tar vel imot.

Masterprogrammene i samfunnsgeografi

Fagmiljøet i SG tilbyr to masterprogrammer – ett engelskspråklig og ett norskspråklig. I det etterfølgende vil de bli omtalt hver for seg.

Masterprogrammet i samfunnsgeografi

I det norskspråklige masterprogrammet kan studentene velge mellom å skrive enten en 30 eller en 60 stp oppgave. Den faglige begrunnelsen for denne valgmuligheten synes noe uklar, og det synes som om dette har vært et mer pragmatisk grep for å tilpasse seg noen enkeltstudenters preferanser. Majoriteten av studentene ved det norskspråklige programmet skriver en 60 stp oppgave, og det er derfor relativt få som benytter seg av muligheten til så skrive en kortere masteroppgave. Det synes å være en tradisjon ved SG at studenter «skal» skrive en 60 stp oppgave, og studentene antyder at mange lærere har forventninger om dette.

Komiteen er positiv til at studentene har mulighet til å velge mellom to ulike masteroppgaver, men savner en tydeligere argumentasjon for en slik deling. I dag synes mye av argumentasjonen å være at internasjonal utveksling er lettere å få til når man skriver en 30 stp oppgave. Det synes også å være noe uklart skille av hva som forventes i faglig nivå av henholdsvis en 30 og en 60 stp oppgave. Komiteen ser at masterstudiet generelt kan ha en gjennomføringsutfordring, og her kan i prinsippet en 30 stp oppgave kanskje bidra til økt gjennomføring, ikke minst hvis flere studenter oppfordres til å ta denne varianten.

Historisk sett har samfunnsgeografi hatt tradisjon for feltarbeid i utlandet i masteroppgaveskrivingen (60 stp), men med et endret fokus på bygeografi synes dette å være i endring. Som for bachelorstudiet, synes også masterstudentene i økende grad å være opptatt av studiets relevans for

arbeidsmarkedet, og studieprogramledelsen har tatt et initiativ for å kunne tilby et mer avansert GIS kurs også på masternivå. Komiteen ser at dette kan være fornuftig, samtidig kan det argumenteres for at et slikt tilbud bør koples til faglige satsinger for øvrig, og da gjerne i kombinasjon med andre emner eller med metodeundervisning. For å utvikle GIS som tematikk i studieprogrammene er det samtidig viktig å underbygge dette med forskningskompetanse, noe som også vektlegges av den faglige staben. Behovet for å tilby GIS som emne i programmene både på BA og MA begrunnes med et visst press og ønske fra potensielle arbeidsgivere. Det er imidlertid viktig at man i den sammenheng også er bevisst på og kommuniserer tydelig hvilken type GIS kompetanse det gis opplæring i, slik at det ikke gis inntrykk av at studentene oppnår en annen (gjerne teknisk avansert) kompetanse enn det instituttet har mulighet til å gi.

Når det gjelder metodeundervisningen vil komiteen poengtere at dagens valgmulighet i metode kan være noe uheldig i en arbeidsmarkedssammenheng – da sterk metodekompetanse kan være et fortrinn i jobbsammenheng. Slik sterk metodekompetanse kan imidlertid også ha sine fordeler i oppgaveskrivingsfasen, og selv om komiteen er svært positiv til at SG har et tidlig fokus på masteroppgaven, ser vi at forsinkelsene som oppstår delvis kan begrunnes ut fra usikkerhet rundt metodiske valg og oppgavedesign. En styrket metodeopplæring med en integrering av kvantitativ og kvalitativ metode på masternivået kan være et virkemiddel som bør vurderes i så måte.

Et interessant trekk ved emneporteføljen ved SG er at selv om mange emner tilbys på engelsk, så skriver mange studenter fremdeles oppgaven på norsk. Det er forståelig at mange emner tilbys på engelsk ut fra at SG har mange «drop-in» studenter som er på utveksling eller som tar enkeltemner. Dette bidrar til å opprettholde en god økonomi ved SG, og sørger også for et mer mangfoldig studiemiljø. Samtidig er ikke antallet internasjonale studenter veldig stort, og SG synes å ha et potensial for å øke dette. I samtaler med masterstudenter ble det gitt uttrykk for at emneporteføljen er tydelig og logisk lagt opp, og at det er enkelt å komme i kontakt med lærerne. Studentene mener at lærerne er åpne for forslag til endringer og forbedringer, og konkret hevdes det at podcasting nylig er startet etter påtrykk fra studentene. Også på masterstudiet synes det å være en god variasjon i undervisnings- og eksamensformer, og det synes som om man på SG har et velfungerende programråd der det skjer gode diskusjoner og fattes konstruktive beslutninger.

Gjennomføringstiden synes noe varierende på masterstudiet, og der dette kan ha ulike årsaker. Det kan imidlertid være grunn til å etterlyse en mer systematisk tilnærming til denne problematikken, der ikke minst et bedre faktagrunnlag etterlyses. En slik tilnærming kan inkludere kjennetegn ved studentene, ved det faglige opplegget, og ved studiets administrative gjennomføring, herunder frister for innlevering og oppfølging.

Masterprogrammet i Development Geography

Selv om dette studiet har en selvstendig tittel, er studiet i virkeligheten et produkt av eksisterende emner og studietilbud, der kun ett emne er spesifikt for programmet. Studiet er således svært ressurseffektivt, og de studentene som går på programmet synes å gjøre det bra. Her bør det understrekes at studiet har kvotestudenter i kombinasjon med selvfinansierte studenter, men der hovedvekten av studentene er kvotestudenter. Resultatene disse oppnår synes å være gode: de har høy fullføringsrate og synes svært motiverte. Samtidig har studiet svært få studenter, fra

selvevalueringen antydes det at opptaket er mellom 3 – 6 studenter i året. Dette synes å være et noe lavt grunnlag for å kunne fortsette som et selvstendig studium på sikt.

Komiteen vil også påpeke at studentene på programmet ikke synes å være helt integrert i fagmiljøet og det studentsosiale miljøet for øvrig på SG. Dette kan henge sammen med at de begynner på studiet senere enn de norskspråklige studentene, og selv om de går på mange av de samme kursene, kunne den faglig-sosiale kontakten vært bedre. Komiteen er kjent med at det man innen SG tenker på å endre profilen på dagens program til «Human Geography», og det kan være en fornuftig utviklingsvei i tiden som kommer. En slik profil kunne både styrke programmets internasjonale rekruttering, samt skape grunnlag for en bedre kontakt med og et styrket fagmiljø for både norske og utenlandske studenter.

Noen avsluttende refleksjoner

Bachelor og masterprogrammene ved SG er studietilbud som de seneste årene har vært i en kontinuerlig utvikling. Komiteen er meget imponert over det pågående utviklingsarbeid som SG har bedrevet de senere år. En aktiv holdning til å utvikle relevante og avstemte læringsmål, sammen med en engasjert gruppe lærere og studenter skaper et inntrykk av et lite, men dynamisk fagmiljø i vekst. Komiteen er ikke minst imponert over det som synes å være aktive beslutningsorgan, herunder programrådet som ulike informanter hevder fungerer svært godt som åpne møteplasser for både studenter og ansatte.

I forhold til helhet og sammenheng i studieløpene vil komiteen understreke at programmene fremstår som integrerte og med en tydelig progresjon. Samtidig vil komiteen påpeke at metodeundervisningen kanskje kan ses på påny, der helheten mellom det som tilbys på bachelor og masternivå vurderes. Det er vårt inntrykk at kvantitativ og kvalitativ ofte deles opp i separate enheter og at en mer helhetlig tekning omkring metode dermed kan svekkes. Her vil vi igjen understreke det positive i at studentene på bachelornivå har fått et eget skrivekurs, men komiteen vil hevde at dette i enda sterkere grad kunne blitt integrert med både metodeundervisning og faghistorien. At faghistorie først tematiseres systematisk på masternivå synes å bidra til at en del bachelorstudenter er usikre omkring fagets identitet og profil. Etersom studentene relativt tidlig i studieløpet må velge retning/spesialisering, er det desto viktigere å gi en grundig introduksjon til fagets historie hva gjelder tematiske og metodiske utvikling og bredde.

Faget SG synes for øvrig å være i endring, der et sterkt historisk fokus på utvikling er noe svekket til fordel for en interesse for bygeografi. Slike svingninger er naturlige, men skaper ofte utfordringer i fagmiljø der kompetansen ikke alltid er like lett å justere. Ikke minst kan det være en utfordring å skaffe veiledere til alle studentene innenfor populære områder. I mangel av økonomisk handlerom kan økt tverrfaglig samarbeid innen UiO her være en vei å gå. Ansettelse av personer i professor II stillinger er et annet alternativ, alternativt at man rekrutterer et «nettverk» av eksterne veiledere som fagmiljøet kan kvalitetssikre og følge opp. En tredje mulighet er å tenke kreativt i forhold til emneutvikling. Komiteen er kjent med at man ved SG vurderer å utvide fokuset på bygeografi med ulike fordypningsmuligheter på urbanisering i utviklingsland, og dette kan være en pragmatisk måte å bygge bro over fagets historie og dagens faglige konjunkturer.

Når det gjelder internasjonalisering har SG et stort potensial som kanskje ikke er utnyttet fullt ut. Mange emner tilbys på engelsk og en del studenter tiltrekkes til attraktive emner, ikke minst på bachelornivået. Samtidig har SG et engelskspråklig masterprogram som har veldig få studenter. Den endring som er antydnet i selvevalueringen, der dette studiet dreies mer i retning av «Human Geography» støttes av komiteen. Dette ville både gi økt bærekraft og kanskje en tettere integrering mellom norske og utenlandske studenter ved SG. Når det er sagt bør det understrekes at komiteen er meget imponert over studentengasjementet ved faget. Studentene engasjerer seg og arrangerer både faglige og sosiale møter og seminarer. Her kan SG støtte opp under dette ved ikke bare å gi pengestøtte til enkelte arrangementer, men sammen med studentene kanskje planlegge og systematisere denne aktiviteten både i intern faglig sammenheng og utad – mot yrkesliv og arbeidsmarked. Her synes SG å ha et potensial for videreutvikling.

I selvevalueringsrapporten er det listet opp en del punkter som SG selv ønsker å prioritere i tiden fremover. Komiteen er enige i flere av disse, og har i tillegg noen momenter som SG kan utfordres til å reflektere over i oppfølgingen av evalueringen. Oppsummert vil komiteen spesielt trekke frem følgende:

- Å skape tydeligere studieløp for studentene er et påbegynt arbeid, og komiteen støtter SG i at dette bør være en prioritering. Slike tydelige studieløp kan både utvikles på bachelornivået der ulike spesialiseringer tydeliggjøres tidligere. På masternivå kan dette arbeidet kunne ut i et tydeligere skille/profil mellom dagens 30 og 60 stp oppgave, og man kan i fremtiden kanskje også inkludere et masterstudie i «Human geography» i en slik helhetstenkning.
- Metode, skrivetrening og faghistorie bør gjennomtenkes både på bachelor og masternivå. Mye fungerer godt her i dag, men det synes å være et noe uheldig skille mellom kvalitativ og kvantitativ metode, samt at skrivetrening og faghistorie er noe tilfeldig koplet til.
- Komiteen mener at dagens studium i Development Geography har et noe svakt søkergrunnlag, og at en omprofilering av dette studiet kan være en god ide. Ikke minst kan en slik omlegging bidra til å gi SG flere internasjonale studenter og skape en tettere relasjon mellom ulike studentgrupper i fagmiljøet som sådan.
- Relasjonene til arbeidslivet synes noe tilfeldige i dag. Sett i forhold til hvordan SG jobber med andre spørsmål, fremstår koplingene som noe fragmenterte og tilfeldige. Studentene synes i dag å ha stor oppmerksomhet rundt denne problematikken, og SG kan vurdere om ikke man bør inngå et mer systematisk og ordnet samarbeid med studenter og arbeidslivsrepresentanter fremover. Her kan kanskje et eksternt «nettverk» av veiledere innenfor fremvoksende spesialiseringer være en interessant mulighet som kan gi merverdi både internt faglig ved SG, og bidra til å styrke relasjonene til arbeidslivet.
- Komiteen registrerer at man ved SG har en del utfordringer knyttet til frafall og gjennomføring mer generelt. Dette er ikke unikt for SG, og komiteen ser at tiltak har vært iverksatt for å endre situasjonen. Samtidig synes det empiriske grunnlaget for en del av tiltakene å være noe tilfeldig, og komiteen vil utfordre SG til å arbeide mer systematisk med denne problematikken.